

ZASLUŽNI BARBANAC PETAR STANKOVIĆ (1771–1852.)

Elvis LUKŠIĆ, Zadar

U ovom prigodnom članku pisac obilježava 222. obljetnicu rođenja don Petra Stankovića iz drevnog glagoljaškog kaštela Barbana u Istri. Ukratko nas upoznaje s mjestom Stankovićeve rođenja i boravka te s tijekom njegova života i djelovanja, čineći to na temelju prilično brojnih članaka i rasprava što se bave ovim iznimno zanimljivim čovjekom i njegovim rodnim krajem.

Taj barbanski umnik rodio se 24. veljače 1771. godine u imućnoj hrvatskoj trgovačkoj obitelji Stanković. U mladosti se školovao u Rovinju, Vidmu i Padovi. Kada se 1795. vratio s padovanskog Bogoslovnog učilišta, zaređen je od pulskog biskupa Jurasu za svećenika, da bi ubrzo potom postao i kanonikom zborne crkve Sv. Nikole u Barbanu.

*Svoj bogati spisateljski djelovijek započeo je izdavanjem zbirke vlastitih pjesama, i to tek u dobi od 47 ljeta. Ukupno su mu u XIX. stoljeću objavljena 24 naslova, ponajprije na talijanskom jeziku. Njegov jedini veći napis na hrvatskom jest vjerska knjižica *Kratak nauk karstianski iz 1828. godine*. U to je vrijeme tiskao i svoje najpoznatije djelo pod nazivom *Biografia degli uomini distinti dell'Istria*. Ta je opsežna trosveščana knjiga zapravo zbirka životopisa zaslužnih Istrana. Osim otisnutih postignuća, Petar Stanković radio je na većem broju nikad objavljenih rasprava, od kojih su većinom ostali zabilježeni samo opširni naslovi. Međutim, baš nam ti naslovi, uz spomenuta 24 objelodanjena djela, omogućuju potpuniju spoznaju golemog raspona njegovih zanimanja: bavio se poviješću, drevnoslovljem, graditeljstvom, pravom, jezikoslovljem, izumiteljstvom, strojarstvom, poljodjelstvom, bogoslovljem, pjesništvom, narodnim običajima, a zanimao se i za okamine, za biljne i životinjske vrste te za podnebne i zemljoslovne prilike u Istri.*

Znanjem je i imetkom don Stanković u svoje doba postao jednim od najzapaženijih i najvažnijih istarskih ljudi u Europi. Bio je članom više znanstvenih i umjetničkih društava. Dana 12. rujna 1852. godine, nakon višegodišnje sljepoće, preminuo je u svojem rodnom mjestu, gdje je i sahranjen na groblju Sv. Kriza.

I.

U veljači 1993. navršile su se 222 godine od dana rođenja Petra Stankovića¹ u malom istočnoistarskom kaštelu Barbanu. Ovom prigodom posvećujemo tom zaslužnom

¹ Njegovo je puno ime Petar Matija Stanković, a najčešće se potpisivao talijanskim pravopisnim oblikom

svećeniku i znanstveniku nekoliko stranica, kojima ćemo ukratko provesti čitatelje kroz njegov život, radni vijek te gradić u kojem se rodio i proveo najduži dio svojega života. Istom ćemo, kroz bilješke, uputiti moguće znatizeljnike na većinu značajnijih naslova kojih je misao vodilja sam Petar Stanković, njegova obitelj ili rodni kraj.

Iako je o tom uglednom barbanskom kanoniku već podosta napisano², on je u široj hrvatskoj javnosti slabo poznat. Ipak, u vrijeme svojeg djelovanja, u prvoj polovici XIX. stoljeća, jedan je od najvažnijih umnika iz Istre. Utisnuo je svojim pisanim djelima zamjetan biljeg u prošlu stvarnost kako istarskih Hrvata, tako još i više talijanske manjine istarskog kraja, a svojim je perom ujedno postao najpoznatijim žiteljem Barbane tijekom čitave njegove povijesti.

Ovaj »istarski Plutarh«, kako ga, između ostalog, nazivlju pojedini pisci što se dotiču njegova životopisa, došao je na svijet 24. veljače 1771. kao prvorođeni sin Antuna Stankovića († 1810.) i njegove žene Notburge rod. Martinić († 1782.)³. Hrvatsko prezime Stanković bilo je nazočno u Barbanu od prvih desetljeća XVIII. stoljeća, kada je iz obližnjeg kaštela Svetvinčenta doselio budući Petrov djed Martin († 1774.)⁴. Ubrzo nakon doseljenja obogatio se poduzetništvom i trgovinom te tako omogućio sebi i kasnijim potomcima utjecajnost u naselju. Stoga nije čudno da se nalaze i na važnim mjesnim dužnostima; Petrov otac Antun obavljao je, izgleda, neko vrijeme od naroda povjerene mu zadaće barbanskog župana⁵, a jedan od šestorice njegovih sinova i Petrov mlađi brat Martin († 1844.), inače po struci liječnik, bio je u dva navrata načelnikom u vrijeme francuske vlasti u Barbanu⁶. Osim toga, u obitelji Stanković bila su i dva svećenika; najstariji brat prvodoseljenog Martina, Antun Stanković († 1773.), bio je

Pietro (Matteo) Stancovich.

² Usporedi Petar STRČIĆ, »Literatura o Petru Stankoviću«, *Dometi*, god. VII, br. 5, Rijeka 1974., str. 41–56.

³ Domenico CERNECCA, »Petar Stanković«, s talijanskog preveo Frano Čale, *Jadranski zbornik*, sv. IV, Rijeka-Pula 1960., str. 5, 11–12; Šime JURIC, »Dopisivanje Petra Stankovića s braćom Appendinijima«, *Analitički historijski instituta JAZU u Dubrovniku*, sv. I, 1952., str. 417–418; također P. STRČIĆ, »Stanković, Stancowik, Stancovich – I. dio«, *Istra*, god. XII, br. 3, Pula 1974., str. 48 i str. 60 pod bilješkom 103.

⁴ U članku »J. A. Batel o barbanskim Stankovićima«, *Dometi*, god. VII, br. 5, Rijeka 1974., str. 25–40, povjesničar Danilo KLEN objavio je dijelove koji se odnose na obitelj Stanković iz rukopisa *Annali dei Castelli di Barba e Rachele nell'Istria* poznatog barbanskog zaljubljenika u povijest svojega kraja Josipa Antuna BATELA (1827–1889.). Na str. 27 čitamo: »Godine 1720. Otprilike u ovo vrijeme nastanjuje se u Barbanu obitelj Stanković, ogranak obitelji u Svet Vinčentu, koja potječe iz Starog Pazina od obitelji koja se ovamo doselila iz Hrvatske za turskih provala.« Na str. 28 nalazi se pak ova vijest: »Godine 1778. U pismu napisanom te godine Antun Stanković izjavljuje da se njegova obitelj preselila iz Svet Vinčenta u Barban otprilike pred jedno stoljeće; u Svet Vincent je došla iz okolice Pazina, a u Pazin iz Hrvatske oko 1450. godine.« Obje vijesti preveo je s talijanskog D. Klen. Kako one izričito ne navode godinu doseljenja Martina Stankovića i djelomično su proturječne, ne možemo sa sigurnošću ustvrditi da je to bilo baš 1720. U svakom slučaju, selidba se zbilja prije godine 1731. Naime, na jednom natprozorniku u prizemlju kuće Stanković u Barbanu još i danas stoji uklesan natpis:

SIG MARTIN STAN
COVICH F.R.
1731

⁵ D. CERNECCA, n. dj., str. 11; P. STRČIĆ, »Stanković, Stancowik, ...«, str. 48.

⁶ Š. JURIC, n. dj., str. 418 pod točkom 8; D. KLEN, n. dj., str. 28 pod godinom 1808. i 1809., te str. 30 pod nadnevkom 29. prosinca 1809.; usporedi također Nevio ŠETIĆ, *Napoleon u Istri*, Pula 1989, str. 21.

dugogodišnji kanonik u Svetvinčentu⁷, a sam je Petar, kako ćemo spoznati iz nastavka ovog kratkog životopisa, obnašao istu časnu službu pri barbanskoj zbornoj crkvi Sv. Nikole (Mikule).

II.

Barban je staro srednjovjekovno mjesto⁸ na brežuljku blizu ušća rijeke Raše u more. Iako u srednjem i novom vijeku u njemu vjerojatno nikad nije obitavalo više od nekoliko stotina ljudi, zahvaljujući svojem položaju na raskrižju putova te stjecajem drugih povijesnih okolnosti, ostao je do danas stalnim središtem tog istodobno plodnog i šumovitog područja. Barbanska općina zaprema u prošlosti i okolnih pedesetak sela i zaselaka, od kojih su pojedina po broju žitelja nerijetko premašivala omaleno središte općine. U tim je naseljima naš puk u dugom razdoblju živio isključivo od poljodjelstva i stočarstva⁹.

Područje su već u ranom srednjem vijeku naselili Hrvati. Također je znano da su dijelovi našeg naroda i u kasnijim vremenima doseljavali u najzapadniju hrvatsku pokrajinu, pa i u barbanski kraj. Ovdášnju narodnosnu pripadnost u dalekoj protekllosti izravno dokazuje nazočnost izvornih hrvatskih ustanova (župan, podžupan, četa, satnik,...) u pisanim povijesnim vrelima srednjega i novoga vijeka¹⁰. Hrvatstvo Barbanštine u davnim vremenima činjenicama pokazuju i zasad rijetki drevnoslovni nalazi te veći broj očuvanih glagoljaških zapisa po zidovima barbanskih crkvice¹¹. To kazuju, uostalom, i dvije najstarije nama poznate sačuvane listine u kojima je spomenut Barban, nastale na samom kraju XII. stoljeća, a i od njih nešto mlađa isprava nazvana Istarskim razvodom¹².

⁷ Š. JURIC, n. dj., str. 418 pod točkom 2; također Pietro STANCOVICH, »Biografia degli uomini distinti dell'Istria«, tomo terzo, *Atti - Centro di ricerche storiche Rovigno*, sv. V, Trst 1974., str. 273-274.

⁸ Slavni tršćanski povjesničar škotskog podrijetla Petar KANDLER je u svojoj događajnici *Indicazioni per riconoscere le cose storiche del Litorale*, Trst 1855, iznio dvije zanimljive vijesti o ranosrednjovjekovnom Barbanu. Na str. 13 tvrdi da je godine 740. u Barbanu na rijeci Raši utemeljena crkva s opatijom Sv. Nedjelje, odnosno Presvetog Trojstva, dok na str. 15 kaže da je na samom početku IX. stoljeća u Barbanu na Raši ustanovljen kaptol. Mi, međutim, zbog izostanka izravne znanstvene pratnje u Kandlerovu djelu, zasad nismo u mogućnosti ovim vijestima naći oslonca u povijesnim vrelima kojima se on možebitno poslužio. Kandlerovu crticu o osnutku crkve s opatijom u Barbanu preuzeo je Ivan OSTOJIĆ u *Benediktinci u Hrvatskoj*, sv. III, Split 1965, str. 169. Pritom je naveo i ostale pisce što su preuzeli ove vijesti, kao i druga Kandlerova djela koja spominju osnutak crkve, opatiije ili kaptola u Barbanu.

⁹ Prospero PETRONIO, *Memorie sacre e profane dell'Istria*, (1681.), Trst 1968., str. 309-311.

¹⁰ Opširnije u sljedećim radovima - Vjekoslav BRATULIĆ, »O vremenskom kontinuitetu naseljenosti Slavena u srednjoj Istri«, *Jadranski zbornik*, sv. I, Rijeka-Pula 1956., str. 99-118; D. KLEN, »Ustanova 'satnika' i 'čete' s naročitim obzirom na te ustanove u Barbanu«, *Jadranski zbornik*, sv. III, Rijeka-Pula 1958., str. 259-272; D. KLEN, »Čašćenja prigodom izbora župana i drugih funkcionera u Istri«, *Zbornik za narodni život i običaje južnih Slavenu JAZU*, sv. XL, Zagreb, 1962, str. 267-270; D. KLEN, »Barbanski kapituli iz 1548. godine«, *Jadranski zbornik*, sv. V, Rijeka-Pula 1962, str. 101-115.

¹¹ O glagoljici u Barbanu govore sljedeća djela - Branko FUČIĆ »Glagoljanje grafit«, *Dometi*, god. VI, br. 7-8, Rijeka 1973., str. 17-26; Josip BRATULIĆ, »Glagoljica na Barbanštini«, zavičajni zbornik *Barban i Barbanština*, Pula 1976., str. 147-159; Josip A. BATEL, »Glagoljica u Barbanu, Raklju i Motvoranu«, *Naša sloga*, god. XI, br. 18, Trst 17. rujna 1880., str. 67-68; Luka KIRAC, *Crstice iz istarske povijesti*, Zagreb, 1946., str. 219-243.

¹² Tzv. Pribislavove isprave (prijeписи izrađeni 1339. po izvornicima iz 1199. godine) objavio je P. KANDLER

Zbog tih i drugih, ovom prilikom nespomenutih, razloga nije začudno da poneki naš povjesničar pretpostavlja pripadnost ovog dijela Istre pojedinim razdobljima ranosrednjovjekovne hrvatske države, unatoč tome što se taj kraj nalazi zapadno od rijeke Raše¹³. Samo je naselje, iako malo, imalo doista burnu prošlost. Nekoliko je puta u ratnim sukobima teško stradavalo, ali je uvijek iznova obnavljano te su tako do naših dana opstali dijelovi njegova starog utvrđenja. Barbanština je od doseljenja Hrvata u više navrata mijenjala stranu vrhovnu vlast; ovamo se u srednjovjekovno doba pružao utjecaj bizantskih, langobardskih, franačkih i njemačkih vladara, da bi godine 1516., za trajanja rata između Svetog rimskog carstva i Mletaka, Barbanci bili uslijed ratnih nedaća prisiljeni podvrgnuti se mletačkoj vlasti¹⁴.

U predmletačko razdoblju bilo je više feudalnih gospodara općine – oglajski patrijarsi, goričko-pazinski grofovi, austrijske (nad)vojvode, a u prvim godinama XVI. stoljeća postala je barbanskim vlastelinom austrijska plemićka obitelj de Taxis, i to založnim pravom na osnovi zajma što ga je uplatila njemačkom caru Maksimilijanu I. neposredno pred izbijanje rata¹⁵. Mletačka je republika 1535. isplatila to njihovo založno pravo te je potom od dviju u ratu stečenih općina, Barbana i susjednog Rاکlja, stvorila jedan feudalni okrug s vlastelinskim pravorijekom. Takav je na javnoj dražbi krajem 1536. prodala svojim poznatim plemićima Loredanima (di S. Stefano), da bi pritom nove vlasteline obvezala na poštivanje točno određenih starih povlastica podloženog hrvatskog pučanstva, što ih je sama službeno potvrdila prigodom »dragovoljnog« barbanskog podvrgnuća vlasti Republike dva desetljeća ranije¹⁶. No, unatoč priznatim pravima, taj trenutak možemo označiti kao početak jačeg talijanskog političko-kulturnog i narodno-snog utjecaja u ovaj dotada nadasve hrvatski glagoljaški kraj, čije tragove možemo i danas zamijetiti u Barbanu¹⁷.

u svojoj knjizi *Notizie storiche di Pola*, Poreč, 1876., str. 278–281. Također L. KIRAC u navedenom djelu na str. 134–135, 303–305. O sadržaju rečenih isprava raspravlja Stjepan ANTOLJAK u »Pobislav je bio samo gastald Barbana (1199.)«, *Jadranski zbornik*, sv. II, Rijeka-Pula, 1957., str. 113–120.

Srednjovjekovnu trojezičnu listinu stožernog značaja za povijest istarskog dijela hrvatskog naroda, znanu pod nazivom Istarski razvod, uzorno je obradio J. BRATULIĆ u istoimenoj knjizi izdanoj godine 1978., u Puli. Osim što je u tom svom djelu temeljito raspravio o većini pitanja koja se odnose na nju, Bratulić je u cijelosti objavio hrvatski prijepis listina na str. 221–291. To je učinio i L. KIRAC, n. dj., str. 306–346, uz podužu raspravu o Razvodu na str. 143–204. Napominjemo da se ostala djela koja se bave listinom nalaze navedena u Bratulićevoj knjizi.

¹³ O tom pitanju usporedi postavke sljedećih povjesničara – S. ANTOLJAK, »Problematika najranijeg doseljenja i nastanjenja Slavena-Hrvata u Istri«, *Starine JAZU*, sv. XLVIII, Zagreb, 1958., str. 47–83; D. KLEN, »Ustanova 'satnika'...«, str. 264–265; također L. KIRAC, n. dj., str. 25–142; Nada KLAJČ, *Povijest Hrvata u ranom srednjem vijeku*, Zagreb, 1975, str. 99–106.

¹⁴ D. KLEN, »'Barbanski statut' u odnosu na ranija pravna vrela Barbana i Rاکlja«, *Anali Jadranskog instituta JAZU*, sv. III, Zagreb, 1961., str. 367–368.

¹⁵ Blanka VUČETIĆ, »Knjiga terminacija feudalne jurisdikcije Barban-Rakalj (1576–1743.)«, *Vjesnik Državnog arhiva u Rijeci*, sv. II, Rijeka, 1954, str. 102–104.

¹⁶ D. KLEN, »'Barbanski statut'...«, str. 368–374.

¹⁷ Uz djela navedena pod bilješkama 10, 14 i 15, o razdoblju u kojem je barbanski kraj bio pod Loredanima govore i ovi naslovi – Mirko ZJACIĆ, »Knjiga vizitacije feudalne jurisdikcije Barbana i Rاکlja iz godine 1767.«, *Vjesnik Državnog arhiva u Rijeci*, sv. II, Rijeka, 1954., str. 309–490; L. KIRAC, »Jedan popis pučanstva iz godine 1645. u općinama Barbanu i Rاکlju u južnoj Istri«, *Luč*, sv. III, Trst, 1928., str. 90–108;

Napominjemo i sljedeći važan podatak: kako je vlastelinstvo bilo prenosivo i po ženskom potomstvu, u ovaj su feud tijekom naraštaja ušle još dvije mletačke plemićke obitelji – Pisani i Zustinian Lolin. Vlastelinski okrug Barban-Rakalj doživio je i nadživio propast »Prejasne«. Potrajao je sve do konačnog dokidanja feudalnih prava u tim područjima godine 1869., u vrijeme ponovnog vrhovništva Habsburgovaca¹⁸.

U Barbanu je sačuvano nekoliko značajnih javnih građevina iz prošlosti. Znamenita zborna crkva (insignis collegiata) Sv. Nikole posvećena je 1701., a do kraja izgrađena 1708. godine na temeljima manje istoimene ranosrednjovjekovne crkve. U njoj se može vidjeti priličan broj gotičkih, renesansnih i baroknih predmeta vjersko-umjetničkog obrta, ali i umjetničkih dostignuća u obliku oltarnih i stropnih slika te kipova. Ova župna crkva spojena je s prostranom vlastelinskom palačom Loredan, koja je danas u službi župnog ureda, a također i s 25 metara visokim zvonikom, čiji je današnji oblik nastao 1585. godine. Sačuvane su i tri manje crkvice: Majke Božje od Oranice (danas M. B. na Ravnici), Sv. Antuna Opata i Sv. Jakova Mladeg, sve podignute najvjerojatnije krajem XIV. stoljeća. Poznate su po zidnim slikama iz prve polovice XV. st. i spomenutim mnogobrojnim glagoljaškim zapisima što ih nose, usprkos zubu vremena, na svojim zidovima. Posjetitelju kaštela lako je uočiti i dobro očuvanu jugozapadnu četvornu kulu iz sklopa starog barbanskog utvrđenja te dva glavna gradska ulaza – zapadna Velika (Vela) vrata iz 1718. i istočna Mala vrata, izgrađena 1720. godine¹⁹.

III.

Iako područje vrijednih ljudi, Barbanština u uvjetima učestalih ratova i bolesti, siromaštva i kmetske podložnosti te zbog udaljenosti od većih središta poluotoka, nije uspjela stoljećima razviti značajniju kulturnu predaju. Spomena radi, prvu pravu školu Barban dobiva tek početkom XIX. stoljeća.

Miroslav BERTOŠA, »Neki podaci o pučanstvu Barbana i Barbanštine u daljnjoj prošlosti«, *Barban i Barbanština*, Pula, 1976., str. 129–138; M. BERTOŠA, »Istarski fragment itinerara mletačkih sindika iz 1554. godine«, *Vjesnik historijskih arhiva u Rijeci i Pazinu*, sv. XVII, Rijeka, 1972, str. 39–44; D. KLEN, »Iz prošlosti naroda Barbanštine«, *Barban i Barbanština*, Pula, 1976, str. 99–109; D. KLEN, »Dopune objavljenim kodeksima loredanskih terminacija za Barban i Rakalj«, *Vjesnik historijskih arhiva u Rijeci i Pazinu*, sv. VI–VII, Rijeka, 1961–1962., str. 297–452; D. KLEN, »Solane i rižišta na istočnoj obali Istre (XVII–XVIII. st.)«, *Jadranski zbornik*, sv. VI, Rijeka-Pula, 1966., str. 237–252; D. KLEN, »Katastik gorivog drva u istarskim šumama pod Venecijom«, *Vjesnik historijskih arhiva u Rijeci i Pazinu*, sv. XI–XII, Rijeka, 1966–1967., str. 7–88; D. KLEN, »Arhiv Barbana i Raklja do njegove propasti 1893. godine«, *Vjesnik historijskih arhiva u Rijeci i Pazinu*, sv. XXIV, Rijeka, 1981., str. 335–367; D. KLEN, »Viteška natjecanja i trke na prstenac u Istri«, *Barban i Barbanština*, Pula, 1976., str. 183–196; J. A. BATEL objavljivao je vijesti o prošlosti Barbana pod naslovom »Notizie storiche su (di) Barbana« u koparskom listu *La Provincia dell'Istria*, u godištima X–XII. (1876–1878.).

¹⁸ Gregorio DE TOTTO, »Feudi e feudatari nell'Istria veneta«, *Atti e memorie della Societa istriana di archeologia e storia patria*, sv. LI–LII, Poreč, 1939–1940., str. 66, 67, 81, 83, 94, 95, 98.

¹⁹ O barbanskim građevinama pogledaj – D. KLEN, »Arhivske vijesti o nekim kulturnim spomenicima Barbana i Raklja«, *Bulletin Zavoda za likovne umjetnosti JAZU*, god. XII, br. 3, Zagreb, 1964., str. 19–33; Dragutin NEŽIĆ, *Barbanski kraj u prošlosti*, Barban-Rijeka, 1971., str. 8–34; *Crkva u Istri*, izdanje IKD-a »Juraj Dobrila« i Biskupskog ordinarijata u Poreču, Pazin, 1991., str. 42–43; *Enciklopediju likovnih umjetnosti*, sv. I, Zagreb, 1959., str. 234.

Imajući na umu te činjenice, nije uopće neobično da je imućni Antun Stanković odlučio, ugledavši se na malobrojnu barbansku gospodu, svojega mladog i nadobudnog sina Petra poslati na školovanje u Rovinj, tada najuljudeniji i najnapučeniji grad južne Istre. Do tog se trenutka dječak, uz pomoć mjesnog župnika, opismenio na materinskom hrvatskom jeziku te naučio talijanski, tada jezik višeg sloja pučanstva²⁰.

Da je u Rovinju Petar Stanković proveo ugodne i korisne godine, pokazuje njegov čin kojim je puno kasnije, pred kraj svojega života, tom lijepom gradu oporukom poklonio svoju po naslovima vrlo vrijednu i brojnu knjižnicu od oko 4 tisuće svezaka, zatim veći broj znanstvenih pomagala, kovanica i odličja, te zamjetnu zbirku raznovrsnog kamenja, okamina i školjaka, što ih je sustavno i brižljivo skupljao i proučavao tijekom života²¹. Stekavši osnovnu naobrazbu u Rovinju, otišao je Petar u sjemenište u Vidam. Iz tog razdoblja njegova obrazovanja poznato je da se posebno zanimao za mudroslovlje, povijest, prirodopis i stojarstvo, a tu je ovladao i latinskim jezikom²². Iz Vidma seli 1792. u Padovu, na tamošnje Bogoslovno učilište. Kako njegovu žed za znanjem tih godina ne utajuje u cijelosti samo bogoslovlje, pristupa proučavanju prava, računstva i prirodnih znanosti, u čemu mu između ostalih pomaže i tada poznati padovanski znanstvenik, njegov istodobni učitelj i prijatelj, Zadranić Šimun Stratico²³. To je otprilike i vrijeme Stankovićevih prvih zapaženijih pjesničkih pokušaja²⁴.

Osim mnogo znanja, stekao je u razdoblju svojeg školovanja brojne znance i prijatelje te vjerske i znanstvene uzore. O tome svjedoči veći broj njegovih sačuvanih pisama, koja ujedno pokazuju s koliko je poznatih ljudi svojega doba bio u doticaju.

Nažalost, dugogodišnji boravak u talijanskoj sredini tog je istarskog Hrvata pretvorio – kako možemo vidjeti iz njegovih djela, pisama te iz ponekih onovremenih svjedočanstava – u »istrijskog nazovitalijana«, koji javno u više navrata, bez imalo stida, niječe vlastitu hrvatsku krv²⁵.

²⁰ D. CERNECCA, n. dj., str. 12–13; P. STRČIĆ, »Stanković, Stancowik,...«, str. 48–49, 61 pod bilješkom 111, 112 i 117, str. 62 pod bilješkom 118.

²¹ Stankovićeva oporuka u cijelosti je objavljena u članku D. KLENA, »J. A. Batel o...«, str. 36–39. Barbančevu ostavštinu gradu Rovinju obrađuju D. CERNECCA, n. dj., str. 23–26 i Nikola ŽIC, »Ostavština Petra Stankovića«, *Historijski zbornik*, god. IX, br. 1–4, Zagreb, 1956., str. 272. Također P. STRČIĆ, »Još o ostavštini Petra Stankovića«, *Historijski zbornik*, god. XXVII–XXVIII, Zagreb, 1974–1975., str. 530. Godine 1992. otisnuto je u Rovinju, pod pokroviteljstvom tamošnjeg Zavičajnog muzeja, kazalo izložbe posvećene Stankovićevoj spomeničkoj knjižnici u Rovinju. Izdanje nosi naslov *Stancoviciana*, kao uostalom i sama knjižnica.

²² D. CERNECCA, n. dj., str. 13–14.

²³ Isto, str. 14–15.

²⁴ Već u travnju 1795., sa samo 24 godine starosti, primljen je Stanković u koparsku književnu Akademiju Preporodnih (usp. svjetlopis povelje o primitku u članstvo u *Stancoviciani*, str. 1).

²⁵ Kao dokaze za to navodimo pojedine primjere:

U svojoj raspravi *Dialoghi critici serio-faceti di Veranzio Istina Dalmatino con Andrea Moretto detto Memoria*, Mleci, 1833., na str. 116 neuvjerljivo tvrdi da njegovo obiteljsko prezime Stanković (odnosno Stancovich, kako ga on ispisuje) nije hrvatsko već talijansko prezime, jer je korijen riječi – *stanco* (u tal. znači umoran, istrošen) – čistog talijanskog podrijetla. Pritom ga previše ne zanima razlika između *k* i *c*, ni hrvatski dometak – *vič/vich*, niti vlastita obiteljska predaja o bijegu iz istočnih hrvatskih krajeva pred krvožednim muhamedancima, pa čak ni činjenica da je njegov materinski jezik – hrvatski.

IV.

Nakon završenog bogoslovnog školovanja vratio se 1795. mladi Petar Stanković u rodni Barban, u kojem će od tada, uz kraće prekide, živjeti i djelovati do svoje smrti. Vrativši se, doživio je brz uspon na crkvenoj ljestvici. U godini povratka zaređen je od tadašnjeg pulskog biskupa Ivana Dominika Jurasu za svećenika. Dvije godine kasnije nalazi se na dužnosti crkvenog orguljaša, a iste godine postaje i upraviteljem župe, nakon što je upravo preminuo dotadašnji barbanski župnik. Otprilike u to doba, po želji svojih sumještana, bude imenovan kanonikom zborne crkve Sv. Nikole²⁶.

Godine 1808., poslije jedanaest godina upravljanja župom, posvećuje se don Stanković u potpunosti samo kanoničkim dužnostima. Ta mu služba, između ostalog, ostavlja više vremena za bavljenje književnim i znanstvenim radom, ali i za brigu o njegovu pozamašnom imanju, koje se navodno prostiralo na četiri stotine hektara i veći broj zakupničkih obitelji²⁷.

To mu je imanje donosilo znatan prihod i stoga omogućavalo lagodan, ali i djelatan život. Glede toga, zna se da je posebno pazio na to kamo će ulagati svoj novac. Dosta ga je utrošio na kupovinu knjiga, izdavanje vlastitih djela te za putovanja i boravke u inozemstvu. Često je ljudima pozajmljivao novac, s tim da pritom nije opraštao kašnjenje u podmirivanju duga²⁸. Također se svojim imetkom znao izboriti za osobni i

Ovu istu »pričicu« ispričao je i poznatom ruskom jezikoslovcu i putopiscu Izmailu Ivanoviču SREZNEVSKOM, kada je ovaj 1841. na putu kroz Istru posjetio i Barban (v. »Ulomak Sreznjevskoga dopisa iz Rêke g. Hanki u Prag«, *Danica ilirska*, god. VIII, br. 16, Zagreb, 16. travnja 1842., str. 62). Dopusćamo posumnjati u to da je sam Petar Stanković uopće vjerovao u ovu svoju tvrdnju.

Znakovito je i svjedočenje Josipa Batela o ovom dijelu Stankovićeve ličnosti: »Kanonik Stanković bijaše čovjek mnogo mudar, već krat šaljiv, ali zgojen u talijanskom duhu, malo je haja, i žalibože već krat se je činil poznati da mrzi do našega naroda.« Ovo je ulomak iz Batelova pisma pisanog 9. ožujka 1889. Ivanu Kukuljeviću Sakeinskom. Ono je u cijelosti objavljeno u članku M. BERTOŠE, »Barbanski odaziv«, *Dometi*, god. III, br. 5, Rijeka, 1970., str. 67–74. O vjerodostojnosti Batelove izjave zbilja nemamo razloga dvojiti, jer je on bio čovjek koji je kanonika dobro poznao, s kojim se družio i čijim je, na kraju krajeva, sunasljednikom bio.

Od novijih istraživača Barbančeve osobe i njegova djela izdvajamo zaključke P. STRČIĆA (v. »Stanković, Stancowik, Stancovich – II. dio«, *Istra*, god. XII, br. 5, Pula, 1974., str. 16–21), koji je na nekoliko stranica, uz pomoć Cerneccina truda, uspio predočiti Stankovićeve političko-narodnosna vrludanja. Za ovu priliku izdvajamo nekoliko rečenica: »Stanković se pred stranim svijetom stidio svoga hrvatskog porijekla i prezimena, jer mu je bilo neprilično da se njega izjednačuje s masom stanovništva najniže društvene ljestvice. No, u Barbanu nije mogao izigravati Talijana, ako je već s uspjehom i igrao velikog gospodina. Zbog toga ne iznenađuje da se nije mogao u svemu i u potpunosti odreći svog materijalnog jezika... Bio je Mlečanin, pa dobar Austrijanac, ali je prigrlio Francuze; bio je protivnik francuske buržoaske revolucije, ali se svesrdno koristio njenim plodovima; naginjao je liberalnim tendencijama građanske revolucije, ali je držao pod sobom niz kolona; izdavao se za Talijana, ali nije mario za talijanski nacionalni pokret; pokušavao je biti talijanaš, ali je bio protivnik domaćeg talijanskog pokreta (u Istri); pisao je da su granice Italije u istočnoj Istri, ali je bio protivnik iredentističkog pokreta; nije mario za austrijsku vlast, ali je bio austrofil... Da li je u njemu, možda, postojala svjesna ili nesvjesna dvojaka ličnost?«

²⁶ D. KLEN, »J. A. Batel o...«, str. 28. pod god. 1797. i str. 33 pod br. 117; D. CERNECCA, n. dj., str. 15; P. STRČIĆ, »Stanković, Stancowik, ... – I. dio«, str. 49 i 62 pod bilj. 124, 125.

²⁷ D. CERNECCA, n. dj., str. 15 i 28; P. STRČIĆ, »Stanković, Stancowik, ... – I. dio«, str. 49 i 62 pod bilj. 126; P. STRČIĆ, »Stanković, Stancowik, ... – II. dio«, str. 13 i 28 pod bilj. 243.

²⁸ D. CERNECCA, n. dj., str. 29.

znanstveni probitak²⁹. Međutim, uz zanimanje za vlastitu korist, naš je kanonik ponekad bio dobrotvor i prema okolini. Tako se svojim ugledom i bogatstvom pobrinuo za unaprijeđenje školstva u rodnom kraju, a uz to je novčano potpomagao svoje prijatelje i pokojeg nadarenog barbanskog studenta³⁰. Uostalom, i na samrti je pokazao određenu velikodušnost – ostavio je pozamašnu svotu za siromašne župljane³¹.

Kako je početak XIX. stoljeća vrijeme nasilnog francuskog utjecaja u našim krajevima, osvrnimo se na mišljenje don Petra Stankovića o Francuskom veleprevratu. On, naime, u jednoj od svojih pjesama napisanih na prijelazu stoljeća, opisuje prevratnike kao razuzdanu gomilu razbojnika, ponajprije zbog njihova nasilničkog ponašanja prema starim vrijednostima i ustaljenom poretku. U drugoj pak pjesmi obasipa hvalorijecima europski savez protiv prevratnih Francuza³². Zbog takvog izrazito protivnog stava, koji početkom stoljeća uopće nije krio, mogle bi se očekivati nevolje za njega kada 1805. godine Napoleonove postrojbe uspostavljaju svoju vlast i poredak u Istri.

Naprotiv, kao vjerodostojni pripadnik zemljoposjedničkog građanstva, ovaj barbanski kanonik na vrijeme uočava moguće prednosti za sebe i korjenito mijenja svoj stav, pa doba francuske vlasti ne samo da mu ne donosi neprilike, već on to za snalažljive poslove povoljno razdoblje koristi za uvećanje vlastitih zemljišnih posjeda³³ i za velebnu pregradnju svoje obiteljske prizemnice, po nacrtu koji je sam izradio, u novu, trokatnu kuću, tako da je ona veličinom zasjenila i njoj susjednu palaču Loređan³⁴.

²⁹ P. STRČIĆ, »Stanković, Stancowik, ... – II. dio«, str. 13–16.

³⁰ D. CERNECCA, n. dj., str. 29–31; Bruno DOBRIĆ, »Hrvatski opus Pietra Stancovicha«, *Jurina i Franina*, sv. LIV, Pula, 1993., str. 52–53.

³¹ D. KLEN, »J. A. Batel o...«, str. 37 pod točkom 10.

³² P. STANCOVICH, *Versi ed una Novella in prosa intitolata: Neofaste in Astiri*, Mleci, 1818, str. 14 i 17.

³³ D. CERNECCA, n. dj., str. 19–20; P. STRČIĆ, »Stanković, Stancowik, ... – II. dio«, str. 11–13 i str. 28 pod bilj. 233.

³⁴ Evo kako J. Batel o tome izvješćuje: »*Godine 1812.* Kanonik Stanković podiže vlastitu kuću i na zapadni zid ugrađuje dva fragmenta natpisa, jedan sa slavenogotskim (to je zapravo latinski natpis sa hrvatskim imenima barbanskog župana Ivana Eriavca i podžupana Antuna Beloglavca, i ponad njih uklesanom godinom MDLXVIII – op. E. L.), a drugi s glagoljskim natpisom. Ti fragmenti bili su nađeni kod rušenja starije župne crkve godine 1700.« (v. D. KLEN, »J. A. Batel o...«, str. 30).

Kako bi čitatelj ispravnije shvatio ovu vijest, iznosimo dva pobliža objašnjenja:

Prvo, kanonik tada ne podiže od temelja vlastitu kuću već je samo nadograđuje. Da kuća Stanković postoji od ranije, izravno je dokazao natpis Martina Stankovića iz 1731., objavljen u bilješki 4 ovog članka, kao i vrlo sličan natpis Martinova sina i Petrova oca Antuna Stankovića, uklesan 1793. nad jedna vrata u glavnom prizemnom hodniku kuće:

SIGNOR ANT. STANCOVICH
QUO MARTIN F.R. 1793

Drugo, godine 1812. kuća je još u pregradnji. Dovršena je sljedeće godine, o čemu svjedoči većim dijelom očuvan natpis što ga je Petar Stanković dao tom prigodom uklesati nad glavni ulaz. On danas izgleda, odnosno glasi ovako:

N[APOLEON]
NON NOBIS
SED NOMINI TUO
DA GLORIAM

PE[TRUS] ST[ANCOVICH] MDCCCXIII.

Kako se dobro zna za ondašnju Stankovićevu političku sklonost prema Bonaparteu, s velikom vjerojatnošću pretpostavljamo da je ovaj hvalospjevni natpis, čiji je prvi redak, uz iznimku slova *N*, u međuvremenu

Kada je 1809. godine izbila protufrancuska pobuna u Istri, don Petar i njegov brat načelnik Martin bili su kao francuski pouzdanci u Barbanu u iznimnoj opasnosti. Stoga su se morali skloniti iz svojeg kraja na nekoliko mjeseci. U izgnanstvu su ostali sve do gušenja pobune³⁵.

Znajući ove isječke iz života Petra Stankovića pod francuskom upravom, nije začuđujuće da su mu, nakon promjene vlasti, austrijski činovnici u više navrata zagorčavali život, unatoč tome što se on i tada trudio biti »odanim« državljaninom³⁶.

V.

Doba sumraka Napoleona slučajno se poklapa s početkom češćih kanonikovih izbijanja iz rodnog mjesta; on od tada gotovo svake godine provodi mjesec-dva u talijanskim, francuskim ili austrijskim gradovima. To mu vrijeme služi kao odmor i priprema za daljnje stvaranje kod kuće, ali ga također koristi za sudjelovanja na znanstvenim skupovima širom Europe i pritom za druženje s ljudima sličnih nastojanja³⁷.

Da bismo barem jednim dijelom spoznali koliko je Stanković u tim krugovima bio cijenjen i štovan kao čovjek s umom, perom i novcem, pogledajmo popis znanstvenih i umjetničkih društava čijim je članom bio: Akademija Preporodenih u Kopru, Kraljevski zavod za poticaj prirodnih znanosti u Napulju, Akademija znanosti i umjetnosti u Padovi, Drevnoslovna akademija u Rimu, Akademija znanosti i umjetnosti u Nimesu, Poljodjelsko-trgovačka i obrtnička akademija u Veroni, Znanstveno društvo u Brescii, Akademija znanosti i umjetnosti u Gardesu, Znanstveno društvo u Trevižu i Poljodjelsko društvo u Gorici³⁸. Neka od njegovih djela, kojima je, uz ostala, stekao i ova priznanja, spomenut ćemo u nastavku napisa.

isklesan, izvorno glasio ovako: *N[APOLEON] / NON NOBIS / SED NOMINI TUO / DA GLORIAM / PE[TRUS] ST[ANCOVICH] MDCCCXIII.*, a isto tako pretpostavljamo da je Napoleonovo ime uklonjeno odmah nakon njegova pada – bilo da je kanonik poslušao austrijsku naredbu, bilo da ju je preduhitrio. (Koristim prigodu riječju izraziti svoju duboku zahvalnost mom pokojnom prijatelju Rikardu Klevi te gospođi Matildi Kleva iz Barbana na tome što su me upozorili na natpise uklesane po zidovima kuće Stanković, koja je danas u vlasništvu obitelji Kleva, i ljubazno mi omogućili njihovo snimanje).

³⁵ D. KLEN, »J. A. Batel o...«, str. 28 i 30, usporedi sve nadnevke pod god. 1809.

³⁶ Iako je samo nepunu godinu ranije nad ulaz u svoju kuću dao uklesati navedeni natpis u čast francuskog samodršca, don Stanković već 1814. o svojem trošku naručuje u Mlecima izradbu novog općinskog pečatnjaka, na kojem je uz barbanski grb urezana i *markgrofovska kruna* (v. D. KLEN, »J. A. Batel o...«, str. 30) vjerojatno osjećajući u promijenjenim okolnostima griznju savjesti zbog svoje prijašnje prevelike odanosti sada poraženim Francuzima. Uz to, on 1818. u zbirku pjesama *Versi* uvrštava svoje davno napisane protufrancuske stihove (v. bilj. 32), ne bi li tako još više poništio svoje ponašanje za vrijeme vlasti francuskih prevratnika. No, izgleda da time nije uspio razuvjeriti tadašnje austrijske činovnike. Naime, postoje dokazi o tome kako mu oni stvaraju poteškoće prilikom izdavanja putnih dozvola, a također stoji značajna vjerojatnost da to što za doba austrijske vlasti nikad nije bio imenovan barbanskim župnikom (postigao je samo čast zamjenika natpopa 1827. godine – v. D. KLEN, »J. A. Batel o...«, str. 32) ima zahvaliti upravo činjenici da je bio dobar »citoyen« i »bourgeois« (usp. D. CERNECCA, n. dj., str. 19, 20, 22).

³⁷ D. CERNECCA, n. dj., str. 22–23.

³⁸ Isto, str. 26–27; P. STRČIĆ, »Stanković, Stancowik, ... – I. dio«, str. 64 pod bilj. 156, 157; također *Stancoviciana*, str. 1.

Kako je cjelovit popis Stankovićevih ostvarenja već objavljen³⁹, zadovoljit ćemo se navođenjem naslova samo onih postignuća po kojima je najviše poznat, te onih što čitatelju ovog članka svojim sadržajima oslikavaju ogroman raspon njegovih zanimanja. Usput rečeno, bogati je barbanski kanonik izdavače za svoja djela koja su, osim jedne iznimke, napisana i objavljena na talijanskom jeziku, tražio i pronalazio isključivo u velikim talijanskim kulturnim središtima (Trst, Padova, Mleci, Firenca, Milano, Torino).

Prva mu je knjiga tiskana 1818. godine pod naslovom *Versi*⁴⁰. To je zbirka sastavljena od sedamdesetak njegovih stihova i jedne povijesne priče. Posebno nam je iz te zbirke zanimljiva jedina pjesma na hrvatskom jeziku, naslovljena »Za pyr«. Naime, u njoj upoznajemo neka obilježja barbanskog obrasca našeg jezika kakvim se tamo zborilo u XIX. stoljeću⁴¹.

Godine 1822. iznio je don Stanković na svjetlo dana svoju drevnoslovnu raspravu o najpoznatijoj istarskoj građevini iz rimskog doba – pulskoj Areni, te o još nekolicini starovjekovnih spomenika Istre. Nazvao ju je *Dell'Anfiteatro di Pola*.

Dvije godine kasnije objavio je raspravu *Della Patria di San Girolamo*, u kojoj tvrdi da se Stridon, rodno mjesto kršćanskog sveca Jeronima, ne nalazi u Dalmaciji već sjevernoj Istri, na mjestu današnjeg gradića Zrenja. Time je sveca proglasio Istraninom. Uz ovu, možda ipak presmjelu tvrdnju, kanonik u ovom napisu razložno pobija besmislice o Jeronimovoj vezi s hrvatskim jezikom i glagoljicom. Prirodno, ovakvo je pisanje glasno odjeknulo kod naših dalmatinskih svećenika »zaraženih« ilirizmom, te tako prouzročilo višegodišnju korespondenciju između njih i Barbanca. Posebno su se na njegovoj suprotnoj strani istaknuli domoljubni natpop i kanonik hrvatskog kaptola Sv. Jeronima u Rimu Ivan Kapor i dubrovački svećenik umnik Franjo M. Appendini⁴². No, iako mu spomenuti ilirski krug nikad nije dao za pravo glede Stridona, zbog kojeg se, uostalom,

³⁹ Popis kanonikovih objavljenih i neobjavljenih djela zgotovio je D. CERNECCA, n. dj., str. 44–49. Ovaj popis preuzeo je P. STRČIĆ za svoje članke »Stanković, Stancowik, ... – I. dio«, str. 50–52 i »Barbanac Petar Stanković«, *Barban i Barbanština*, Pula, 1976., str. 172–176. Dio popisa koji se odnosi na objelodanjene naslove preuzeli su prireditelji *Stancoviciane*, str. 7. Stankovićeve neobjavljene rukopise nabrojio je J. Batel (v. M. BERTOŠA, »Barbanski odaziv«..., str. 71–72).

⁴⁰ Napominjemo da Stanković, kao što je to bio običaj u starijim vremenima, svojim djelima daje opširne opisne naslove. Djela koja ovdje navodimo donosimo pod skraćenim naslovima, a čitatelj može potražiti potpunije naslove u kanonikovim knjigama ili u napisima spomenutim u bilješci 39.

⁴¹ Ova pjesma je u novije vrijeme objavljena u članku M. BERTOŠE, »Barbanski odaziv«..., str. 69–70, te u *Stancoviciani*, str. 20. Za proučavanje barbanskog govora tog doba značajni su i kršćanski stihovi pod naslovom »Plać Blažene Divoce Marie«, koji su se sačuvali među Stankovićevim rukopisima u Znanstvenoj knjižnici u Puli, a objavio ih je u svjetlotisku nedavno B. DOBRIĆ, n. dj., str. 55. Ovaj prepjev s latinskog na hrvatski jezik napisao je, a najvjerojatnije i prepjevao sam kanonik. Općenito možemo zaključiti da, iako rijetki, Stankovićevi hrvatski napisi svakako imaju stanovitu važnost pri današnjem istraživanju onodobne čakavštine barbanskog i šireg područja.

⁴² Usporedi P. STANCOVICH, »Biografia degli uomini distinti dell'Istria«, tomo primo, *Atti – Centro di ricerche storiche Rovigno*, sv. II, Trst, 1971., str. 208 pod bilj. (a); Š. JURIC, n. dj., str. 418–419; N. ŽIC, »Životopis Petra Stankovića«, *Glas Istre*, god. XII, br. 31, Pula, 5. kolovoza 1955., str. 4–5; također Josip BURIĆ, »Kanonici hrvatskog kaptola Sv. Jeronima u Rimu«, *Radovi Hrvatskog povijesnog instituta u Rimu*, sv. III–IV, g. 1971., str. 132–133.

sve do današnjih dana troše papir i tinta⁴³, Stanković je bio uvjeren u ispravnost svojih zaključaka izvedenih na temelju pomnog proučavanja Jeronimovih rečenica i nije odustao od svojih postavki.

S ilircima je produbljen sukob početkom tridesetih godina, nakon objavljivanja dviju rasprava – *Trieste non fu villaggio Carnico* (1830.) i *Dialoghi critici* (1833.). Razlog su ovaj put, među ostalim, Barbančeva izazivačka, ali uvjerljiva znanstvena obrazloženja o nemogućnosti postojanja ikakve izravne veze – bilo jezične, bilo krvne – između Ilira i Slavena (Hrvata)⁴⁴.

Najzanimljivija godina njegova djelovijeka za nas je svakako 1828. Te mu godine izlazi jedini veći rad na hrvatskom, vjerska knjižica *Kratak nauk karstianski*. Namijenjena je ponajprije njegovim župljanima, a sadrži i upute dušobrižnicima barbanske župe usmjerene prema stvaranju jedinstvenog obrednika na duhovnu korist puka⁴⁵.

U toj i sljedećoj godini otisnuto mu je najopsežnije, ujedno i najslavnije djelo – knjiga u tri sveska nazvana *Biografia degli uomini distinti dell'Istria*. Počevši pisati tu knjigu, Stanković je namjeravao skupiti na jednom mjestu životopise onih Istrana (odnosno onih osoba koje je ubrajao u Istrane) koji su se u prošlosti istaknuli u nekom od područja ljudskog djelovanja, kako bi pokazao vrijednost svojega rodnog istarskog kraja. Kao svojevrсни nastavak te knjige napisao je kanonik *Notizie degli Istriani viventi nel 1829, distinti per lettere, arti ed impieghi*. To djelo nije objavljeno za njegova života već godine 1884., zahvaljujući zalaganju dr. Felicea Glezera⁴⁶ štovatelja Stankovićeve djela. Spominjemo i njegova sljedeća zapažena ostvarenja: članak o bogatoj ostavi kovanica pronađenoj 1801. u Barbanu pod naslovom *Deposito di Monete Ungheresi, Carraresi e Veneziane* (1883.), rad o žrtvenicima i svetačkim moćima *Degli Altari e delle Reliquie* (1837.), zatim raspravu o vodovodnom graditeljstvu, nazvanu *Degli acquedotti di Roma antica e moderna* (1844.) te napis o istarskim vinima, s naslovom *Vino dell'Istria* (1853.). To je, ujedno, posljednji rad što ga je sam predao u tisak, a objavljen je ubrzo nakon njegove smrti.

Neupučenju čitatelju značajno bismo okrnjili sliku Stankovićeve djelokruga da ne dotaknemo još jedno važno područje njegovih nastojanja – izumiteljstvo. On je, naime,

⁴³ Najzapaženija novija rasprava o Jeronimu i Stridonu svakako je ona povjesničara Mate SUIČA pod naslovom »Hijeronim Stridonjanin – građanin Tarsatike (Hieronymus, domo Stridonis, civis Tarsaticensis)«, *Rad JAZU*, sv. CDXXVI, Zagreb, 1986., str. 213–278. Osim Suičevih postavki u svezi s tim pitanjem, čitatelj u ovom radu može pročitati i obavijestiti o znanstveno-povijesnom razvitku jeronimsko-stridonske rasprave.

⁴⁴ D. CERNECCA, n. dj., str. 31–36.

⁴⁵ Božo MILANOVIĆ, *Istra u osvitlu narodnog preporoda (1797–1860.)*, Pazin, 1960., str. 108; N. ŽIC, »Hrvatski književni radovi Petra Stankovića«, *Glas Istre*, god. XII, br. 28, Pula, 15. srpnja 1955., str. 4; P. STRČIĆ, »Stanković, Stancowik, ... – II. dio«, str. 8–9.

⁴⁶ Ivo ZUCCON, »Petar Stanković, istarski Plutarh – Iz kulturne prošlosti naše drage Istre«, *Pokret*, god. III, br. 104, Zagreb, 27. listopada 1923., str. 3 i 6; D. CERNECCA, n. dj., str. 40; Miho DEBELJUH, »Rukopisi i ostala povijesna građa u Naučnoj biblioteci u Puli – III. dio«, *Vjesnik historijskih arhiva u Rijeci i Pazinu*, sv. XVIII, Rijeka, 1973., na str. 362 i 363 objavljeni su sažeci Glezerovih pisama (v. br. 3, 5 i 6) Tommasu Lucianiju iz 1884. godine. Pisma otkrivaju njegove namjere glede izdavanja ovog djela.

zamislilo unaprijediti poljodjelsku proizvodnju tada siromašne, a u lošijim godinama i gladne Istre. Stoga je predstavio desetak raznih pronalazaka na znanstvenim skupovima, a objelodanio je i nekoliko prikaza vezanih uz pojedina vlastita dostignuća⁴⁷.

Njegov možda najpoznatiji izum jest stroj nazvan Spolpoliva. Služio je za brzo odvajanje koštice od mesnatog dijela ploda masline, a s njim u sklopu djelovao je i odgovarajući nepomični ili prijenosni tijesak zvan Torchlioliva. Tim se pronalascima mogla značajno ubrzati, odnosno povećati u to doba izrazito spora preradba maslina i proizvodnja ulja. Kakvoću tih proizvoda Barbančeva uma zorno pokazuju činjenice da su pismeni prikazi o tim strojevima odmah nakon objavljivanja (1840., 1841.) prevedeni u Francuskoj te da je Središnje kraljevsko društvo za ratarstvo iz Pariza nagovorilo svoju vlast na stupanje u pregovore s barbanskim svećenikom radi kupnje tih korisnih naprava⁴⁸.

Osim proizvodnje ulja, svojim je umotvorinama pokušao poboljšati preradbu grožđa, proizvodnju i čuvanje vina, sjetvu i žetvu različitih žitarica, rezanje drvene građe, dobivanje svile, te unaprijediti pročišćavanje i iskorištavanje ustajalih voda. Iako mu nijedan pronalazak nije zadobio široku primjenu, njegovi su pokušaji hvalevrijedni. Jer, kako je sam volio reći, znanost može naprijed jedino pokusima, pokusima i opet pokusima!

Ukupno su don Petru Stankoviću otisnuta 24 naslova na više od tri tisuće stranica. No, on je radio i na većem broju drugih, nikad objavljenih rasprava, od kojih je svega manji dio spašen za sadašnjost i budućnost, a od većine su preostali, na nesreću, samo opširni naslovi. Međutim, baš zabilježeni naslovi tih rukopisa omogućuju potpuniji uvid u cjelinu predmeta kojima se bavio. Tako iz njih možemo doznati da je istraživao povijest istarskih biskupija i samostana, imena istarskih naselja, okamine pronađene u tim krajevima, podnebne i zemljopisne prilike u Istri, prošlost Barbana, Pule i poluotoka u cijelosti, biljne i životinjske vrste jadranskog primorja i podmorja, umjetničke i graditeljske ostatke starog i srednjeg vijeka u Istri i njezinoj široj okolici, te da se zanimao za određena običajna, jezikoslovna i pravna pitanja⁴⁹.

VI.

Pri kraju, ostaje da spomenemo i tešku bolest koja je kanonika, nažalost, pratila veći dio života. Rano je počeo imati poteškoće s vidom, a učestalo čitanje i pisanje još mu ga je više oštećivalo. Posebno se očna bolest pogoršala u posljednjem desetljeću njegova života, a zadnje je godine života proveo u mraku potpune sljepoće. Djelomičnim prevedenim navodom iz jednog njegova pisma, napisanog 1849. godine, možemo spoznati tadašnje njegovo duhovno stanje: »... Ne vidim više ni čitati ni pisati, stoga ćete Vi, moj gospodine, razumjeti kako je moja karijera završena, da mi ne preostaje drugo

⁴⁷ D. CERNECCA, n. dj., str. 28, 41–42.

⁴⁸ Isto, str. 42–44.

⁴⁹ Usporedi naslove Stankovićevih neobjavljenih rukopisa u djelima navedenim u bilj. 39.

nego grob. Imam mnogo rukopisa, dovršenih i nedovršenih; sve bi ih trebalo pregledati i ispraviti, a boli me što to ne mogu napraviti...«⁵⁰

Najslavniji Barbanac preminuo je u svojoj 82. godini, nadnevka 12. rujna 1852. Pokopan je na mjesnom groblju Sv. Križa u nazočnosti većeg broja svećenika i župljana. Kada je sedamnaest godina kasnije izdahnula najmlađa od triju njegovih sestara, neudata Katarina, barbanski su Stankovići prestali postojati⁵¹.

Iako Petar Stanković nije jedna od onih osoba koje svojom pojavom odlučujuće obilježuju pojedina znanstveno-povijesna razdoblja, on je neprijeporno vrlo zaslužan čovjek stoga što je dobar dio svojeg vijeka posvetio znanju i njegovoj djelatnoj primjeni, ostavljajući tako nama u naslijeđe znatne plodove vlastita upornog rada. Svojim je osebnijim i sveznadarskim umom svakako zaslužio, unatoč očiglednom narodnosnom zastranjenju, da se šira hrvatska javnost upozna s njegovim znanstvenim postignućima. Zato bi u bliskoj budućnosti trebalo poraditi na prevođenju barem najznačajnijih Stankovićevih ostvarenja – na korist svih nas, a posebno hrvatske Istre.

Luigi Gobatto – Kanonik Petar Stanković (1829, ulje na platnu, 57 x 77 cm, Zavičajni muzej Rovinj). Zahvaljujem se djelatnicima muzeja što su mi omogućili objavljivanje ove slike, E.L.

⁵⁰ D. CERNECCA, n. dj., str. 45; M. DEBELJUH, »Rukopisi i ostala povijesna građa u Naučnoj biblioteci u Puli – II. dio«, *Vjesnik historijskih arhiva u Rijeci i Pazinu*, sv. XVII, Rijeka, 1972., na str. 371 sažetak je Stankovićevog pisma T. Lucianiju pod nadnevkom 17. listopada 1849.

⁵¹ D. KLEN, »J. A. Batel o...«, str. 32 pod nadnevcima 12. rujna 1852. i 11. siječnja 1869. godine; Š. JURIĆ, n. dj., str. 418 pod točkama 7 i 11.

ZUSAMMENFASSUNG

In diesem Artikel wird der 222-ste Geburtstag von Don Petar Stanković gewürdigt. Geboren wurde er im alten glagolitischen Kastell Barban in Istrien. Der Autor bedient sich zahlreicher Artikel und Traktate, um uns mit dem Geburtsort, dem Lebenslauf und mit den Aktivitäten dieser interessanten Persönlichkeit bekannt zu machen.

Der Denker aus Barban wurde am 24. Februar 1771 in der Wohlhabenden kroatischen Kaufmannsfamilie Stanković geboren. In der Jugend besuchte er die Schule in Rovinj, Videm und Padua. Nach der Beendigung des Theologiestudiums in Padua kehrt er im Jahre 1795 in die Heimat zurück und wurde in Pula von Bischof Juras zum Priester geweiht. Kurz nach der Priesterweihe erhielt er die Kanonikuswürde in der Kapitelkirche hl. Nikolaus zu Barban.

Seinen reichen schriftstellerischen Lebenslauf begann Stanković mit der Herausgabe eigener Gedichten, und zwar im Alter von 47 Jahren. Im Laufe des 19. Jh-s sind 24 von seinen Werken erschienen, hauptsächlich in italienischer Sprache. Das einzige größere Schriftwerk auf Kroatisch ist das Büchlein: Kratak nauk karstianski (Kurze christliche Lehre), im Jahre 1828. In derselben Zeit druckte er auch sein bekanntestes Werk: Biografia degli uomini distinti dell' Istria. Es ist ein umfangreiches Buch in drei Bänden, eigentlich eine Sammlung der Biographien der berühmten Iстриer. Neben den gedruckten Schriften hinterließ Petar Stanković eine größere Anzahl nicht veröffentlichter Traktate, von denen viele nur durch ihre Titel bekannt sind. All das zeigt wie breit war die Palette seiner Interesse, weil gerade unter den Manuskript Werke sind, die sich mit der Geschichte, Archäologie, Jura, Sprachkunde, Erfindungen, Landwirtschaft, Theologie, usw. befassen. Durch sein großes Wissen ist er in ganz Europa bekannt geworden. Nach mehrjähriger Blindheit starb er am 12. 09. 1852 in seinem Geburtsort.

(übrs. I. Tomljenović)